

1984

dpb

PIRELLA
GÖTTSCHE
LOWE

autor předlohy **George Orwell** / dramaturgie **Jan Mikulášek** /
režie **Jan Mikulášek** / scéna a kostýmy **Marek Cpin** /
hudba a výběr hudby **Jan Mikulášek** / videoart **Michal Pluhač** /
dramaturgická spolupráce **Zuzana Mildeová**

Winston Smith Jan Vlas / **Julie Sylvie Krupanská** /
O'Brien Kateřina Krejčí / **Parsons, Goldstein I Jan Vápeník** /
Syme, Goldstein II, stařec, dozorce Tomáš Dastlík /
Charrington, Goldstein III, dozorce Přemysl Bureš /
Martin, výčepník, dozorce, Goldstein IV Tomáš Krejčí /
Parsonsová, Smithová, Goldstein V Tereza Vilišová /
Ampleforth, stařec 2, Goldstein VI Lukáš Melník /
hlas děvčátka **Veronika Syslová**

česká premiéra 21. 3. 2009 v Divadle Petra Bezruče

Blair alias Orwell

Eric Arthur Blair se narodil 25. června 1903 v Motihari (Bengálsko) a zemřel 21. ledna 1950 v Londýně (Velká Británie). Známý je spíše pod svým literárním pseudonymem George Orwell, který si vybral podle řeky ve východní Anglii, kde vyrůstal.

Po studiu na soukromé střední škole začal v roce 1922 pracovat ve službách Indické imperiální policie v tehdejší Britské Indii (dnešní Barma). Tento pobyt měl na mladého Blaira velký vliv, který se projevil také v jeho pozdější tvorbě, zejména ve zjevném odporu vůči imperialismu. Autorova prvotina *Burmese days* vyšla roku 1934 (česky *Barmské dny*). Z tohoto částečně autobiografického díla pochází také hojně citovaná pasáž *Poprava* („Ten člověk žil stejně tak, jako žijeme my. Předvídal, přemýšlel – dokonce i nad loužemí. On i my jsme byli jedním společenstvím, viděli jsme stejný svět, stejně slyšeli, cítili a najednou je za dvě minuty pryč – o jedno vědomí méně, o jeden svět méně.“). Již zde je patrný příklon k esejistické formě a příznačné kritické reflexi, kterou později rozvinul ve svých nejslavnějších románech *Nineteen Eighty-Four* (1984) a *Animal Farm* (česky *Farma zvířat*).

Po návratu do Anglie v roce 1927 se stal novinářem. Určitou dobu se mu nevedlo zrovna nejlépe a dostal se tak mezi tzv. spodinu. Zkušenosti z tohoto prostředí popsal v románu *Down and Out in Paris and London* (česky *Na dně v Paříži a Londýně*, 1935). V roce 1936, kdy se oženil, vypukla občanská válka ve Španělsku, ve které bojoval na straně republikánů. Po zranění se však musel vrátit do Anglie.

Ve 35 letech onemocněl Blair tuberkulózou. Ze zdravotních důvodů pak nemohl narukovat do armády a během 2. světové války pracuje tedy jako redaktor BBC. Události v Evropě a politika Anglie jej ovlivnily v sympatiích k socialistickému a antifašistickému myšlení.

Po smrti své ženy se roku 1949 znovu oženil, ale jeho zdravotní stav se neustále zhoršoval. V lednu 1950 Blair alias Orwell umírá.

Orwell byl podle svých slov ovlivněn H. G. Wellsem, T. Hardym nebo R. Kiplingem, ve svých dílech se inspiroval také Joycovým *Odyseem*. Orwell je mistrem „sang-froid“ neboli chladnokrevného odstupu, což dodává jeho dílům důvěryhodnost. Jeho profese novináře a reportéra se odráží v jeho svébytném stylu, charakteristickém smyslem pro detail, rezervovaností a jazykem bez jakýchkoliv ozdob.

Romány:

Na dně v Paříži a Londýně (Down and Out in Paris and London, 1935) / *Barmské dny* (Burmese Days, 1934) / *Farářova dcera* (A Clergyman's Daughter, 1935) / *Bože chraň aspidistru* (Keep the Aspistras Flying, 1936) / *The Road to Wigan Pier*, 1937 (nepřeloženo) / *Hold Katalánsku* (Homage to Catalonia, 1938) / *Nadechnout se* (Coming Up For Air, 1939) / *Farma zvířat* (Animal Farm, 1945) / *1984* (Nineteen Eighty-Four, 1949)

Citáty:

- Každá revoluce končí tehdy, když se nová prasata dostanou ke korytům.
- Minulost je změnitelná.
- Vrcholem veškerého kacířství je zdravý rozum.
- Říkat pravdu v čase všeobecného klamu je revoluční čin.
- Nejrychlejší cesta, jak ukončit válku, je prohrát ji.
- Na světě je pár takových věcí, že jenom intelektuálové jsou tak šílení, aby jim uvěřili.
- Totalitní stát může dělat velké věci, ale jednu věc udělat nemůže: nemůže dát dělníkovi v továrně pušku a říct mu, aby si ji vzal domů a měl ji v ložnici. Puška visící na zdi dělníkova příbytku nebo farmářovy chýše je symbolem demokracie. A je naším úkolem dohlédnout, aby tam zůstala.

1984

1984 (původně zamýšlený název *Poslední člověk v Evropě*) je antiutopický román George Orwella dokončený v roce 1949. Tato kniha je jedním z nejzásadnějších literárních děl 20. století. Tématem knihy je manipulace, je ovlivněna dobou svého vzniku a přímo reaguje na totalitní režimy. Popisuje svět, v němž vládne absolutní totalita, kterou živí permanentní válka mezi třemi superstáty. Společnosti vládne velmi tvrdá diktatura Strany v čele s Velkým bratrem a cokoli proti kolektivnímu myšlení Strany je krutě trestáno, individualita se stává zločinem. Roku 1954 byla natočena televizní verze díla a v letech 1956 a 1984 vznikly filmové adaptace.

Citáty z knihy 1984:

- *Následky každého činu jsou obsaženy v činu samotném.*
- *Hrůza leží kdesi v budoucnosti tak jistě, jako číslice 99 přechází v 100. Člověk se jí nemůže vyhnout, ale mohl by ji třeba odsunout. A přesto vždy znova a znova vědomě a svévolně ten interval zkracuje.*
- *Nejhorší nepřítel člověka je jeho vlastní nervový systém.*
- *Je pravda a je nepravda, a když se člověk drží pravdy, třeba proti celému světu, není šílený.*
- *Kdo ovládá minulost, ovládá budoucnost; kdo ovládá přítomnost, ovládá minulost.*
- *Velký bratr tě sleduje.*
- *Svoboda znamená svobodně prohlásit, že dvě a dvě jsou čtyři. Jestliže toto je dáno, všechno ostatní z toho vyplyne.*
- *Válka je mír / Svoboda je otroctví / Nevědomost je síla*

Expozice aneb „naučená bezmocnost“

V roce 1953 vědci z Harvardu, Solomon, Kamin a Wynne, umístili čtyřicet psů do takzvaných kyvadlových komor rozdělených přepážkou na dvě části. Přepážka byla nejprve nastavena na výšku psa v kohoutku. Pes dostával do tlapek stovky silných šoků z elektrického roštu v podlaze. Ze začátku jim mohli uniknout tak, že skočil přes přepážku do druhé poloviny komory. Jednou se vědci pokusili „odradit“ psa od přeskoků tím, že ho donutili stokrát doskočit na rošt ve vedlejším oddělení, který byl ovšem rovněž pod proudem. Prohlásili, že když pes vyskočil, „v očekávání šoku silně vyštěkl, což se opakovalo při dopadu na zapnutý elektrický rošt“. Poté zablokovali cestu mezi oběma odděleními tabulkou skla a znovu psa vyzkoušeli. Pes vyskakoval a narážel hlavou do skla. U psů se začaly objevovat symptomy jako defekace, pomočování, štěkání a vytí, třes, útoky na přístroj a tak dále; ale psi, kteří nemohli uniknout, přestali po deseti až dvanácti dnech pokusu klást odpor. Pes se nesnaží přeskočit překážku a vyhnout se tak šoku. Spíše jako by se vzdal a pasivně šok přijme. Ani při dalších pokusech se pes nepokouší o únik a musí tedy pokaždé vydržet 50 vteřin silného pulzního šoku... Vědci uvedli, že tím na ně psi „udělali dojem“, a učinili závěr, že skleněná bariéra a šoky do končetin se ukázaly jako „velmi efektivní“ prostředek na omezení skákání u psů.

„Orwellova strhující kniha provokuje moji představivost, ať se tomu bráním sebevíc. Děsí mě a dojí má, vyvolává ve mně temné obrazy z české minulosti, nutí mě přemýšlet o tom, kdo jsem a kde jsou mé hranice.“ (Jan Mikulášek)

Sen o Zlaté zemi

Měl sen. Stál na nízkém pružném trávníku za letního večera, kdy šikmé sluneční paprsky zlatily zem. Krajina, na niž se díval, se mu ve snu vracela tak často, že si nikdy nebyl úplně jistý, jestli ji viděl ve skutečném světě nebo ne. V duchu ji nazýval Zlatá země. Byla to stará, králíky ohlodaná pastvina, kterou se vinula pěšinka, tu a tam poznamenaná krtinci. Ve střípatém živém plotě na protější straně pole se v lehkém vánku kývaly větve jilmů, jejichž husté listí se zachvívalo jako ženské vlasy. Někde docela blízko, i když ho nebylo vidět, zvolna tekla čistý potok, v tůních pod vrbami plavaly bělice. Přes pole přicházela dívka s tmavými vlasy. Jakoby jediným pohybem ze sebe strhla šaty a s opovržením je odhodila. Tělo měla bílé a hladké, ale nevzbuzovalo v něm touhu, vlastně se na ně ani nedíval. V tom okamžiku ho však zaplavil obdiv nad gestem, s nímž šaty odhodila. Jeho půvab a bezstarostnost jako by odepsaly celou kulturu, celý systém myšlení, jako kdyby se Velký bratr a Strana a Ideopolicie dali smést ze světa jediným nádherným pohybem paže. (z románu George Orwella)

Politické nástroje aneb nevědomost je síla

Newspeak

Newspeak byl oficiální jazyk Oceánie uměle vytvořený pro ideologické potřeby Angsocu (anglického socialismu). V roce 1984 ještě nikdo nepoužíval newspeak jako jediný prostředek dorozumívání (paralelně existoval ještě běžný hovorový jazyk a nespisovný jazyk prolétů). Předpokládalo se však, že někdy v roce 2050 newspeak zcela nahradí oldspeak (neboli spisovný jazyk). Členové Strany záměrně používali newspeakových slov a gramatických vazeb stále častěji v každodenních projevech, připravovali tak podhoubí pro budoucí striktní dodržování newspeaku.

Newspeak byl vytvořen hlavně proto, aby znemožnil všechny nevhodné způsoby myšlení. Lid, který si jednou provždy osvojí jeho zásady nemá možnost uvažovat mimo jeho intence. Šlo hlavně o to, aby slova byla zbavena všech druhotných významů. Všechna, která by mohla být dvojsmyslná, musela být vymýcena. Jazyk se měl zredukovat na formu nejprostšího vyjadřování bez možnosti prokázat jakékoli myšlení či projevit city. Rozvoj newspeaku spočíval paradoxně v maximální redukci slovní zásoby. Konečným řešením měla být artikulovaná automatická mluva bez potřeby zapojení vyšších mozkových center. Newspeak samozřejmě postrádal slova pro jednoduchá sdělení typu: Velký bratr je špatný. Slovo svoboda, jak jej chápeme dnes, ztratilo svůj význam.

Označení „newspeak“ se v současnosti používá zejména v souvislosti s jazykem politiků.

„Kdysi bylo slovo základní nástroj komunikace. V minulosti mělo moc, přesný význam a duchovní hloubku. Takové slovo, bylo-li jednou vysloveno, mělo sílu zákona. Vycházelo z vnitřního přesvědčení a ten, kdo je vyslovil, za ně odpovídal svou ctí. To však dnes již neplatí. Slova ztratila svůj obsah, už nejsou zákonem, ale nástrojem zvlůle a překrucování. Soucit je vykládán jako slabost, solidarita jako pošeti-

lost. Zaměňujeme agresi a bombardování za humanitární a přátelskou pomoc, propagandu za informaci a útlak za svobodu.“ (Fritjof Capra)

Současná situace

Podle některých vědců hrozí každoročně zánik asi padesáti jazykům a dialektům. I když je zánikání jazyků přirozeným procesem, ve 20. století se dramaticky zrychlilo. Evropská unie by ohrožené jazyky ráda zachovala. To je i jedním z cílů Evropského dne jazyků, který se slaví 26. září. Podle jazykovědců může jazyk zaniknout ve třech generacích.

Realita dnešního světa aneb válka je mír

Barma

Prakticky od vzniku nezávislé Barmy v roce 1948 bojuje v oblasti východní Barmy státní armáda proti guerillovým skupinám etnických menšin, které usilují o autonomii. Barmská armáda pod vedením represivní junty od roku 1996 vypálila či jinak zničila přes tři tisíce vesnic. Podle řady svědectví jsou političtí vězni brutálně mučeni. Rozsudkem bývá v lepším případě doživotní pobyt v tábore nucených prací, v horším smrt.

K denní realitě nejdéle trvajících konfliktů na Zemi (a možná nejméně známého) patří nucené verbování do armády, pozemní miny, zneužívání vesničanů, mučení, popravy, podvýživa, nedostatek léčiv či konfiskace majetku. Barmská armáda nepouští do oblasti humanitární pracovníky.

KLDR

Severní Korea je obviňována ze zřizování koncentračních táborů. Svědci odhadují počet osob odsouzených do „převýchovných táborů“, do „zadržovacích táborů“ a do vězení až na 200 000, včetně dětí, a zprávy od osob propuštěných z těchto táborů naznačují, že je zde rozšířeno mučení a že podmínky zde jsou velmi tvrdé. Jeden z dokumentárních pořadů televize BBC ukázal, že v jednom z těchto táborů testují Severokorejci na věznicích chemické zbraně v plynové komoře.

Nedovolené shromažďování a sdružování se považuje za „kolektivní výtržnosti“, které jsou trestné; náboženská svoboda je výrazně omezována. Vláda KLDR od roku 2001 snížila počet důvodů pro udělení trestu smrti z 33 na 5, avšak 4 důvody jsou stále čistě politické.

Jižní Osetie

Organizace sledující dodržování lidských práv opakovaně kritizovaly Rusko, že přehlíží ničení gruzínských vesnic jihoosetskými ozbrojenci během srpnové války i po ní. Gruzie plenění vesnic označila za etnické čistky a Rusko zase tvrdí, že ostřelování jihoosetského hlavního města Cchinvali, které znamenalo začátek války, bylo genocidou vůči Osetům. Obě strany vzájemná obvinění popírají.

Destrukce Gazy

Izraelská ofenziva v pásnu Gazy trvala 22 dní a zahynulo při ní přes 1300 Palestinců. Tisíce dalších zůstaly bez střechy nad hlavou. Na izraelské straně zahynulo 13 lidí, z toho tři civilisté. Podle odhadů mezinárodních pozorovatelů se škody způsobené válkou vyšplhají ke dvěma miliardám dolarů. V Gaze bylo zničeno 14 tisíc domů, 219 továren, 240 škol.

TOP 10 diktátorů roku 2008 podle magazínu Parade

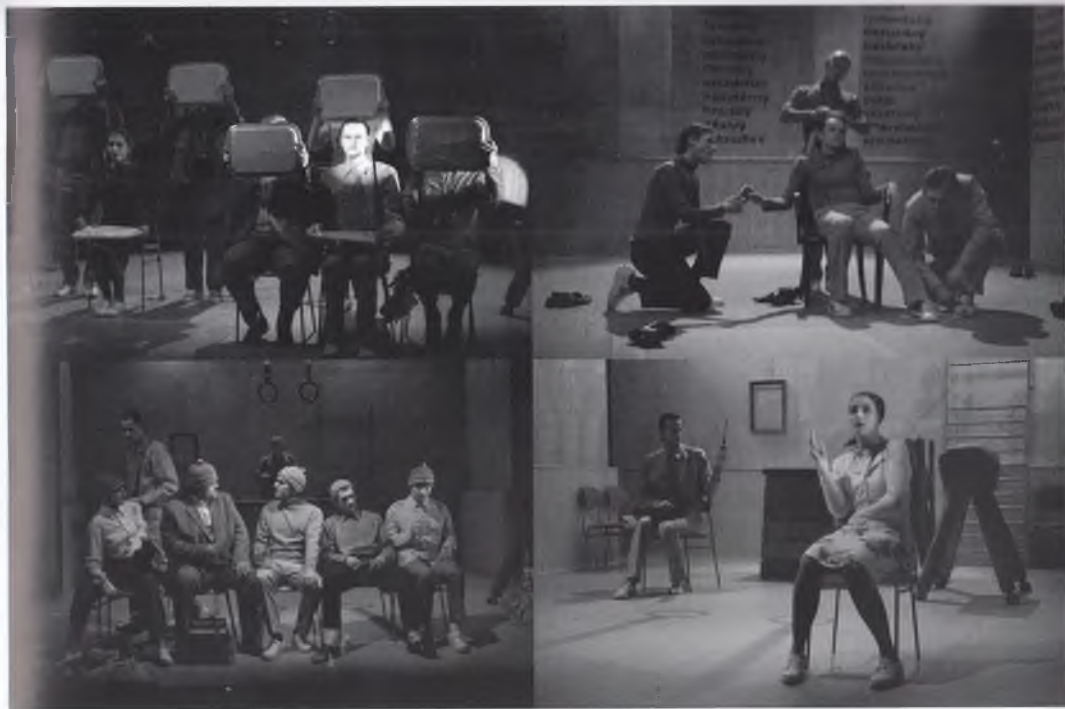
1. Kim Jong-il, Severní Korea
2. Omar Al-Bashir, Súdán
3. Than Shwe, Barma
4. King Abdullah, Saudská Arábie
5. Hu Jintao, Čína
6. Robert Mugabe, Zimbabwe
7. Sayyid Ali Khamenei, Irán
8. Pervez Musharraf, Pákistán
9. Islam Karimov, Uzbekistán
10. Isayas Afewerki, Eritrea

Velký bratr tě sleduje aneb svoboda je otroctví

- V Británii je dnes asi 17 000 lidí odsouzených i propuštěných na kauci, kteří jsou 24 hodin denně sledováni pomocí identifikačních náramků připevněných k tělu.
- Úřad mexického generálního prokurátora implantoval špiočipy osmnácti svým zaměstnancům. Cílem bylo monitorovat vstup do místnosti se zabezpečenými daty.
- Výrobky hlavního světového výrobce špiočipů, americké společnosti VeriChip Corp, v současnosti nosí na celém světě podle informací Independentu 2000 lidí.
- V České republice Úřad pro ochranu osobních údajů (ÚOOÚ) už několik let varuje před prudkým rozmachem kamerových systémů, přetrvávajícím nadbytečným shromažďováním osobních dat a jejich neoprávněným zpracováváním i dalšími riziky vpádu do soukromí.
- Reklama na internetových stránkách Technika na míru: Odposlechovou techniku Vám můžeme dodat v odolném kufru PELI. Při nákupu odposlechové techniky v minimální hodnotě 30.000 Kč (35.700 Kč vč. 19% DPH) dostanete tento kufr od nás jako dárek.

Strach ze sebe / Fobie

Fobie je úzkostná porucha charakterizovaná chorobným, bezdůvodným strachem z věcí nebo situací. Postižený si nesmyslný strach plně uvědomuje, ale není schopen ho vlastní vůlí potlačit. Kontakt s objektem může vyvolat bušení srdce, pocení, chvění či sucho v ústech. Existují různé druhy fobií.

Typy fobií:

- fobie ze zvířat (např. arachnofobie – strach z pavouků, zoofobie – z určitých zvířat, ofidiofobie – z hadů, entomofobie – z hmyzu)
- fobie týkající se přírodního prostředí (např. akrofobie – strach z výšek, keraunofobie – strach z bouřek)
- fobie situačního typu (např. klaustrofobie – strach z uzavřeného prostoru, agyrofobie – strach z přecházení silnice, gefyrofobie – z mostů, akrofobie – z výšky, filemafobie – strach z líbání, deipnofobie – strach z jídelny)
- fobie z krve/injekce/zranění (např. aichmofobie – strach z jehel a špičatých předmětů)
- ostatní (trichofobie – z vlasů a chlupů, mysofobie – ze špíny, gamofobie – ze sňatku, chorofobie – z tance, epehifobie – z teenagerů, papafobie – z papeže, coulrofobie – z klaunů, venustrafobie – z krásných žen, xerofobie – ze střízlivosti, skotofobie – z temnoty, pokreskofobie – z tloustnutí, gymnofobie – z nahoty, lachanofobie – ze zeleniny, kruciverbofobie – z křížovek, mageirocofobie – z vaření, etalomichlofobie – ze smogu)

Oranges and lemons, say the bells of St Clement's,
You owe me three farthings, say the bells of St Martin's,
When will you pay me? say the bells of Old Bailey
When I grow rich, say the bells of Shoreditch.
Here comes a candle to light you to bed,
Here comes a chopper
to chop off your head.

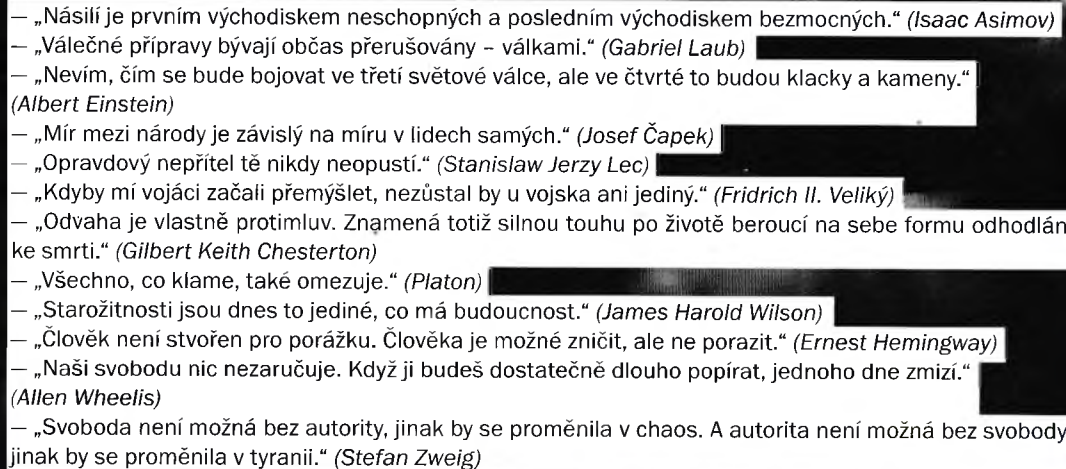
(Originální znění říkanky z románu 1984)

Pomeranče a citrony, u Klementa maj zvony,
U Martina vyzvánějí, tři šilinky po mně chtějí.
Kdy zaplatíš? Zbytí není, jinak přijdeš do vězení.
Až budu bohatý, šlápnu ti na paty.

Zlatá brána otevřená, zlatým klíčem odemčená,
kdo do ní vejde, tomu hlava sejde.

(Překlad Evy Šimečkové)

-
- „Násilí je prvním východiskem neschopných a posledním východiskem bezmocných.“ (*Isaac Asimov*)
 - „Válečné přípravy bývají občas přerušovány – válkami.“ (*Gabriel Laub*)
 - „Nevím, čím se bude bojovat ve třetí světové válce, ale ve čtvrté to budou klacky a kameny.“ (*Albert Einstein*)
 - „Mír mezi národy je závislý na míru v lidech samých.“ (*Josef Čapek*)
 - „Opravdový nepřítel tě nikdy neopustí.“ (*Stanislaw Jerzy Lec*)
 - „Kdyby mí vojáci začali přemýšlet, nezůstal by u vojska ani jediný.“ (*Fridrich II. Veliký*)
 - „Odvaha je vlastně protimluv. Znamená totiž silnou touhu po životě beroucí na sebe formu odhodlání ke smrti.“ (*Gilbert Keith Chesterton*)
 - „Všechno, co klame, také omezuje.“ (*Platon*)
 - „Starožitnosti jsou dnes to jediné, co má budoucnost.“ (*James Harold Wilson*)
 - „Člověk není stvořen pro porážku. Člověka je možné zničit, ale ne porazit.“ (*Ernest Hemingway*)
 - „Naši svobodu nic nezaručuje. Když ji budeš dostatečně dlouho popírat, jednoho dne zmizí.“ (*Allen Wheelis*)
 - „Svoboda není možná bez autority, jinak by se proměnila v chaos. A autorita není možná bez svobody, jinak by se proměnila v tyranii.“ (*Stefan Zweig*)

— Zdroje a použitá literatura: Šimečková, Eva: 1984. Naše vojsko 1991. / Šimečka, Milan: Náš soudruh Winston Smith. Československý doslov k románu George Orwella 1984. / Singer, P.: Osvození zvířat. Praha 2001. / Capra, Fritjof: The Hidden connections, 2005. / George Orwell: Úpadek anglické vraždy a jiné eseje, Votobia 1995. / <http://ld.johannesville.net/orwell> / www.clovekvtisni.cz / www.dpa.de / www.amnesty.org / www.parade.com

— inspicie **Jarmila paulerová** / nápověda **Jiřina čížková** / rekvizity **tereza dubová** / garderoba **lenka králová** / vlásenky **michaela kadlecová** / světla **jiří müller** / zvuk **michael cisovský** / obsluha projekce **jiří kos** / šéf výroby **bedřich losovský** / jevištní mistr **pavel johančík** / technika **michal weber, filip kapusta, roman widenka, jiří zahuta** / videoštáb ankety **tereza vilišová, tomáš dastlík, zuzana mildeová**

— program vydala divadelní společnost petra bezruče, s. r. o., ke čtvrté premiéře sezóny 2008–2009 / textová část programu **zuzana mildeová** / korektura **petr pláteník** / fotografie **petr hrubeš, tomáš ruta** / grafický návrh plakátu a programu **kateřina wewiorová** / vytiskl proprint, s. r. o., český těšín

— divadlo petra bezruče provozuje divadelní společnost petra bezruče / ředitel **jiří krejčí** / umělecký šéf **martin františák** / manažer **tomáš suchánek** / lektor dramaturgie **zuzana mildeová** / divadlo je provozováno za finanční podpory statutárního města ostrava

— pro českou republiku autorská práva zastupuje aura-pont, veslařský ostrov 62, 147 00 praha 4

